

пише: «Якщо освіта сприятиме самоактуалізації людини, то дуже скоро ми будемо спостерігати розквіт цивілізації нового типу. Люди стануть здоровими і сильними, вони стануть господарями свого життя». [3].

У своїх наукових доробках («Дальні межі людської психіки») Маслоу розглядає самоактуалізацію в контексті взаємин людини з соціумом і психотерапевтичної практики. За ствердженням Маслоу, психологія повинна перш за все розробити теоретичну основу «нової соціальної терапії», предметом якої є надання необхідної допомоги людині у вирішенні конкретних проблем і завдань, що стоять перед ним, пов'язаних з безпекою, приналежністю, потребою любові, повазі і почутті власної значущості. Тільки на основі вирішення зазначених проблем у соціальному плані можливий особистісний ріст і самоактуалізація [3].

Як бачимо, за твердженнями психологів-дослідників, можливість реалізації феномену самоактуалізації, досягнення його вершин залежить як від самої особистості, так і суб'єкт-об'єктних відносин, створення умов щодо реалізації прагнення до самоактуалізації особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адлер А. Понять природу человека / А. Адлер; под ред. М.В. Козикова. – СПб.: Гуманитарное агентство «Академический проект», 2000. – 254 с.].
2. Вахромов Е.Е. Психологические концепции развития человека: теория самоактуализации / Е.Е. Вахромов. – М.: Международная педагогическая академия, 2001. – 162с.
3. Е.Е. Вахромов. Психологічні концепції розвитку людини: теорія самоактуалізації, 2001 Теорія самоактуалізації в контексті гуманістичної психології / / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://medbib.in.ua/psihologicheskie-kontseptsii-razvitiya.html>
4. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи. – К. : ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с.
5. Старинська Н.В. Особливості самоактуалізації майбутніх психологів у процесі професійної підготовки / Н.В. Старинська. – Київ: "Інтерсервіс", 2015. – 178 с.
6. Філософія: [підруч. для вищої шк.] / Під ред. В.Г. Кременя, М.І. Горлача. – Х.: Прапор, 2004. – 736 с.
7. Хрестоматія по истории философии. В 3 ч. : [учеб. пособие для студентов вузов] / Под ред. Л. А. Микешина. – М. : ВЛАДОС, 1997-2001. – Ч.1. – 445с.
8. Dictionary of psychology/ ed. by J.D. Chaplin. – 1971. – P. 537
9. A Comprehensive Dictionary of psychological and psychoanalytical terms: a guide to usage/ed. by B. Horall. – New York; London; Toronto, 1958. – P.488.
10. 67 The Oxford reference dictionary/ ed. by Joyce M. Hawkins; illustrations edited by Susan le Roux. – New York: Oxford University Press, 1986. – P.751]
11. 66 The Oxford English dictionary. Second edition/ prepared by J.A. Simpson and S.C. Wein. – Oxford, 1989. – Vol.14. – P.921
12. 65 The Oxford Encyclopedic English dictionary/ ed. by Joyce M. Hawkins and Robert Allen. – Oxford: Oxford University Press,, 1991. – P.1317
13. [http://www.dslib.net/psixologia-vozrasta/samoaktualizacija-psihologov-v-processe-obuchenija-v-vuze.html].

Писарчук Т.

Науковий керівник – доц. Сіткарь В. І.

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ АГРЕСІЇ ТА АГРЕСИВНОСТІ У ДІТЕЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Напружена й нестійка соціальна, економічна, екологічна, ідеологічна обстановка, що склалася в нашому суспільстві, зумовлює зростання різних відхилень в особистісному розвитку і поведінці підростаючого покоління. Серед них особливу тривогу викликають не тільки прогресуюча відчуженість, підвищена тривожність та духовна спустошеність дітей, але й їх цинізм, жорстокість і агресивність.

Педагогами і психологами визнано, що порушення моральної саморегуляції спостерігається вже в молодшому шкільному віці. Якщо зайти в молодшу школу, майже в кожному класі ми зустрінемо дітей, які обзивають інших, б'ються, відбирають чужі речі, одним словом – стають загрозою для однолітків.

Значний теоретичний внесок у розуміння явища "агресії" здійснили ряд зарубіжних і вітчизняних науковців. Зокрема, З. Фрейд, Е. Фромм, А. Бандура,

Р. Берон, Д. Річардсон, Л. Берковіч, В. М'ясіщев, І. Фурманов, Н. Левітов, А. Лічко, А. Реан та інші.

Практичною стороною проблеми дитячої агресивності на сьогоднішній день активно займаються такі науковці: І. Фурманов, Л. Семенюк, Г. Паренс, Р. Берон, Д. Річардсон, Д. Басс, А. Шнайдер, Е. Смірнова, Г. Хузьєва, В. Шебанов та інші.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі основних концептуальних підходів до розгляду проблем агресії, а також, у з'ясуванні причин виникнення агресивної поведінки у дітей.

Актуальність дослідження. У наукових працях поняття «агресія» здебільшого вживається в широкому контексті: самовпевнена та егоїстична поведінка (Р. Броун, С. Кравчук, Р. Сміт та ін.); фізична або вербальна

поведінка, єдина мета якої – завдати болю, нашкодити, зруйнувати (А. Адлер, Р. Берон, А. Реан, К. Хорні та ін.); вияв активності, прагнення до досягнень, інструмент для самореалізації (Д. Аткинсон, Дж. Доллард, М. Левітов та ін.). Деякі дослідники доводять, що в основі будь-якого вияву агресії лежить така властивість особистості, як агресивність (А. Басс, Є. Донченко, М. Кляйн та ін.).

Залежно від способу поведінки у фрустраційній чи конфліктній ситуації виділяють вербальний, фізичний та опосередкований види агресії. Є. Ільїн на основі проведеного наукового аналізу наполягає на тому, що опосередковану агресію також варто поділяти на два підвиди: фізичний (грюкання, стукання тощо) та вербальний (плітки, злі жарти і т. п.) [5, с. 15].

Узагальнюючи здійснений теоретичний аналіз проблеми агресії науковці виділяють найпоширеніші підходи до трактування природи та шляхів виникнення агресії:

1. Агресія трактується як стійка готовність індивіда до активних, деструктивних актів і дій, які часто виражають в собі витіснені, малоусвідомлювані переживання (інстинкти), та є засобом виходу небезпечних бажань. Цей підхід започаткував З. Фройд. Він говорив, що люди дійсно одержимі ненавистю і бажанням вбивати. Агресивний інстинкт ненависті та знуцання живе у глибині людської особистості [1, с. 3].

Схожу точку зору про те, що люди, як і тварини, володіють вродженим агресивним драйвом, відстоював К. Лоренц (1966р.). Вітчизняний вчений В. М'ясищев до цієї концепції визначення агресії додав також внутрішньо-особистий конфлікт, який запускає її в хід.

2. Агресія як порушення соціальних норм та правил поведінки, прийнятих в певному суспільстві. Яскравим представником цього підходу є, американський соціальний психолог А. Бандура. Він зазначав, що контроль над агресією та внутрішніми імпульсами є результатом соціального навчання. Його теорія здобула широкої популярності завдяки обґрунтованості та достовірності чисельних експериментальних даних [1].

3. Деструктивна поведінка пояснювалась представниками даного підходу особливими біохімічними, гормональними механізмами функціонування організму (М. Буянов, А. Лічко).

В 40-х рр. ХХІ ст. Е. Бімен, Г. Берд, Г. Кларк провели серію лабораторних досліджень на тваринах. Вони виявили високий рівень впливу чоловічих гормонів на агресивність, а також доводили, що жіночі гормони, навпаки, занижували її. Проте ріст жіночої злочинності, яка не відрізняється жорстокістю, та інші дослідження показали, що на людину швидше впливають соціально-психологічні, аніж біологічні фактори [1].

4. Агресія як результат на фрустрацію. Основоположники цього підходу – Дж. Доллард, Н. Мілляр, С. Озерецковський довели, що при довготривалій та інтенсивній емоційній напрузі виникає втрата контролю над поведінкою.

Л. Берковіц дещо модифікував теорію фрустрації, яка зазнавала критики, і стверджує, що можливі переживання емоційної напруги впливають на виникнення гніву як емоційної реакції. Проте, він відзначив, що не завжди гнів є домінуючим у ситуаціях фрустрації і може подавляватись індивідом [3].

5. Афективно-динамічний підхід. Представниками його є вітчизняні вчені Н. Левітов, В. Маханова-Томова, І. Фурманов та інші. Вони вивчали виникнення агресії у дітей через депривацію психологічних і соціально важливих потреб.

З цих теорій найбільш цікавими та експериментально-обґрунтованими є теорія соціального наuczіння А. Бандури та афективно-динамічний підхід вітчизняних науковців.

Становлення агресивної поведінки – складний і багатогранний процес, у якому задіяні основні чинники соціалізації: сім'я, однокласники, школа, засоби масової інформації.

Аналізуючи передумови до виникнення агресії зазначимо, що вирішальне значення мають три фактори [6]:

- ступінь очікуваного суб'єктом задоволення від майбутнього досягнення мети;
- сила перешкоди на шляху досягнення мети;
- кількість послідовних фрустрацій.

Чим більшою мірою суб'єкт передчуває задоволення, чим сильніше перешкода і чим більша кількість реакцій блокується, тим сильнішим буде поштовх до агресивної поведінки.

В загальному виділяють дві найбільш часті причини агресії у дітей:

- по-перше, це боязнь бути травмованим, скривдженим, піддатися нападу, одержати ушкодження.

Чим сильніше агресія, тим сильніше стоїть за нею страх.

- по-друге, це - пережита образа чи душевна травма, або сам напад. Часто за агресією приховується незадоволена потреба в увазі, бажання відчувати себе сильним або відігратися за власні образи.

У свої дослідженнях Р. Сірс, О. Маккобі, К. Левін виявили два головні чинники, що визначають можливий розвиток агресивності в поведінці дитини:

1. Поблажливість, тобто ступінь готовності батьків пробачати вчинки, розуміти і приймати дитину;
2. Суворість покарання батьками.

Вчені відзначають, що найменш агресивні ті діти, батьки яких не були схильні ні до поблажливості, ні до покарання. Їх позиція – в засудженні агресії і доведенні цього до дитини, але без суворих покарань у разі вчинення проступку [1].

Сильний вплив можуть чинити параметри фізичного середовища, які створюють дискомфортні умови - спека, гамір, тіснота, забруднене повітря. Також сюди можна віднести засоби масової інформації. Жорстокі герої фільмів виступають як моделі, яких наслідують діти і дорослі. Демонстрація сцен насильства сприяє розвитку агресивності [7].

Агресивну поведінку можуть викликати і біологічні процеси. У цьому випадку мова іде про біологічну детермінанту агресивної поведінки. Тобто на агресію впливають такі фактори, як захворювання головного мозку, особливості психодинамічних якостей людини тощо.

До особистісних чинників, які впливають на виникнення та прояв агресії зараховують: генетичну спадковість, фрустрації, низьку самооцінку, невміння контролювати сильні прояви негативних почуттів, фізіологічні особливості організму у підлітковому віці, категоричність суджень, надмірну критичність.

Отже, розглядаючи відповідну проблему психологи А. Реан та С. Костроміна причинами агресивної поведінки дітей вважають:

- Копіювання поведінки батьків;
- Научіння агресії в процесі безпосереднього набуття негативного досвіду, участь, а не пасивне спостереження;
- Надмірне захоплення відео, телебаченням, комп'ютерними іграми;
- Відсутність умов для активної діяльності, перевтому, хронічну втому;
- Будь-які стресові чинники (наприклад, вступ до закладу дошкільної освіти);
- Захворювання;
- Нездоровий психологічний клімат у сім'ї.

Поєднання несприятливих біологічних, психологічних, сімейних та інших соціально-психологічних чинників спотворює весь спосіб життя майбутнього молодого покоління [6].

Висновки. Проведений теоретичний аналіз наукових підходів до вивчення агресивної поведінки дає підстави зробити такі висновки:

- 1) агресивна поведінка особистості є результатом складної взаємодії соціальних і біологічних факторів, дія яких корегується конкретними відносинами, конкретною ситуацією, в яку вона потрапляє;
- 2) агресія є результатом засвоєння відповідного світосприйняття, світогляду та світорозуміння, а також - одним з інструментів гармонізації внутрішнього стану особистості.

Визначення перспективних методів запобігання та корекції агресивної поведінки є важливим аспектом подальшої роботи в цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандура А. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений / А. Бандура, Р. Уолтерс ; пер. с англ. Ю. Брянцевой, Б. Красовского. – М. : Апрель Пресс, ЭКСМО – Пресс, 1999. – 512 с.
2. Басс А. Психология агрессии / А. Басс // Вопросы психологии. – 1967. – № 3. – С. 60–67.
3. Берковиц Л. Агрессия : причины, последствия и контроль / Л. Берковиц. – СПб. : Прайм – Евразон, 2002. – 512 с.
4. Бэрон Р. Агрессия / Р. Бэрон, Д. Ридардсон. – СПб. : Изд – во Питер, 1999. – 352 с.
5. Ильин Е. Эмоции и чувства / Е. Ильин. – СПб. : Питер, 2002. – 752 с.
6. Карпінська Т. Основні методи та прийоми попередження і контролю агресивної поведінки / Т. Карпінська // Психологія і суспільство. – 2010. – № 4 (42). – С. 104–110.
7. Томчук С. Походження і корекція агресивності особистості в теорії та практиці когнітивно-поведінкової терапії / С. Томчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mif-ua.com/archive/article/36922>

*Ручаковський А.
Науковий керівник – проф. Чайка В.М.*

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК КОМПОНЕНТ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Реформування української системи освіти з кожним роком все більше обумовлює підвищення значущості розвитку управлінського потенціалу. Розвиток управлінського потенціалу керівників дає змогу закладам загальної середньої освіти швидше адаптуватися до нових умов зовнішнього середовища, ставити і реалізовувати науково обґрунтовану систему цілей, приймати ефективні управлінські рішення.

Сьогодні, як свідчать результати емпіричних досліджень, кваліфікація керівників закладів загальної середньої освіти серйозно відстає від зростаючих вимог. Зміни в системі освіти, зростання ступеня